

Miehen kuvia, miehiä ja miehen kuvatuksia

Laukkarinen, Liisa: Härkä ja hyvä mies. Gummerus 1983

Kostamo, Eila: Vaiteliaat vuodet. WSOY 1983

Pääkkönen, Anneli: Tahdon, haluan. Kirjayhtymä 1983

Olen uscamman vuoden seurailut varsin tiiviisti ns. sukupuoliroolikeskustelua ja puheenvuoroja keski-ään kriiseistä sekä erilaisia ”joka nuijan niksikirjoiksi” tarkoitettuja avioliitto-oppaita. Lisäksi korviini on kantautunut jonkinlaista huminaa ns. miehen kriisistä, jota olen yrittänyt sitten jäsentää seuraamaani. Jotenkin tästä pohdinnasta on jäänyt vain pieni raudanmaku suuhun. Rautalangasta väännetyistä yksinkertaistuksista, enemmän tai vähemmän dogmaattisista yleistyksistä, syyttelevistä ja osoittelevista sormista, fraaseista ja kvasipsykologisista käsitejärjestelmistä on rakennettu äänekäs kone, jonka kitinän alta ei aina ole kuullut, mitä sanottavaa kirjoittajilla tai puheenvuoron käyttäjillä on ollut ja onko sitä ollut ollenkaan. Jotenkin on tuntenut itsensä käsikopelolla liikkuvaksi sokeaksi, joka on eksynyt satamaan ja yrittää kuunnella näiden koneiden, nostokurkien, äänistä, mitä ne lastaavat. On tietänyt, että tärkeätä tavaraa on menossa ja tulossa, mutta ei ole sitä aistinut mitenkään.

Tämän vuoksi olen odottanut romaani kirjallisuudelta, että se juuri olisi pyrkinyt hahmottamaan sukupuoliroolien ja niiden kokemisen ilmiömaailmaa niin lihasen ja läheisen autenttisesti kuin kaunokirjallisuus mahdollistaa.

Jos menneiden vuosikymmenten avioliittoromaanit huipentuvat aviorikokseen, sen aiheutta-

maan syyllisyyteen ja sovitukseseen, niin tämän päivän avioliittoromaani — vai sanoisinko parisuhderomaani — lähestyy ihmissuhdeproblematiikkaa tätä ns. rikosta korostamatta, pikemminkin sen ehtoja, mahdollisuuksia ja todennäköisyyksiä kartoittaen. Kysymyksessä on enemmänkin kuvaus tilanteesta, jossa parisuhteen sisällä toinen liikahdaa — kasvaa tai lähtee. Siinä mielessä ne ovat vankilakuvauksia, niin vartijoiden (keitä ne sitten ovatkin) kuin vapautumisenkin kuvauksia. Sukupuolirooleja ajatellen on varsin kuvaavaa se, etteivät mieskirjailijat juuri ole varsinaisia avioliittoromaaneita ainakaan Suomessa kirjoittaneet. Eikö se olekaan tärkeä asia suomalaiselle kirjoittavalle miehelle? Vai onko se tänä päivänä tulehtunut niin kipeäksi asiaksi, ettei siihen uskalla koskea, saati sitten uppoutua? Muuten kuin ehkä teoreettisesti. Vai onko niin, että kirjoittavalla suomalaisella ei sitenkään ole kokemusta avioliitosta? Miehen aviokriiseistä näyttävät kirjoittavan naiset. Onko nyt sitten kysymys siitä, että he ovat määrittelemässä miestä, hänen ongelmiaan ja hänen tuntemista-
pojaan. Ulkoapäin. Vai mistä on kysymys, hyvät elämäntapatirkitelijät?

Kun rooli jossakin ihmissuhteessa on vakiintunut, sen muuttaminen ei toki ole mahdotonta, mutta vaikeaa se on. Halu kasvaa tai pakko muuttua, rikkoo naamiensa aiheuttaa usein sen, että toinen osapuoli tuntee itsensä petetyksi, joissakin tilanteissa jopa hylätyksi. Naamionäytelmämme käsikirjoitukset ovat juonirakenteeltaan hyvin urautuneita. Ja kuitenkin roolien esittämisen, elämisen ja kokemisen ilmiömaailma on liikkeessä kaiken aikaa. Aina-kin pinnan alla. Naamioiden alla on elävät, mutta valonarot kasvot, joilla on ilmeitä. Miehen ja naisen välisessä suhteessa tämä

on totta mitä kouriintuntuvammin. Kun naiset ovat saaneet omat kengät ja kun heidän ei tarvitse jatkuvasti olla tiineenä, eli työhön menon ja ehkäisyvälineiden käytön lisääntymisen myötä, he ovat itsenäistyneet; moni mies kokee, että hän on täysin eri näytelmässä kuin nainen, vaikka näyttämö onkin sama.

Suomalaisen kausannäytelmän sankari, lento- tai tukkijätkä Olavi seisoo Mattina & Teppona vaan, viikonloppu-isänä elämän parketeilla, joilla hänen kanssasiarensa on oppinut liikkumaan taluttamatta. Olennaista näyttää olevan, että naisen kasvun ja liikumisen mies kokee niin, että hän käpertyy itseensä. Enää ei seiso kuin järki, ellei sitten sydän. Matti & Teppo -iskelmien suosio on yksi merkki tai oire miehen tilanteesta, sielunmaisemasta. Sanoitus heijastaa — joskin hyvin banaalilla tavalla — jotakin muutoksesta. Ennen niin suuret ja voimakkaat miehet ovat käpertyneet pieniksi. Niin pieniksi, että omat haavat ovat heille ylittämättömiä kuiluja ja arvet muureja tai ainakin kynnyksiä, joihin niin helposti kompastellaan.

Liisa Laukkarinen käsittelee juuri naisen kasvun ja muuttumisen kautta sitä tarpeiden moninaista dynamiikkaa, joka miehen ja naisen välisissä suhteissa on täynnään erilaisia, eriaikaisia, erikokoisia ja erimuotoisia odotuksia. Nämä odotukset on kylvetty miehen ja naisen kulttuuriin malleihin, ei heidän biologiansa.

Nämä odotukset pelkistyvät eräänlaisiksi tilanteen mukaan muuttuviksi kuviksi — häriksi ja hyviksi miehiksi. Nämä kuvat, olivatpa ne kuinka ilmasta siepatuja tahansa, voivat muuntaa tai vääristää todellisuutta. Näiden kuvien ravintoa ovat yhtä hyvin naisen perustellut itsenäistymisen tarpeet kuin viihdelähdistön rakkauskertomuksetkin, joiden ei siis

aina tarvitse olla pelkkää pakoa arjen harmaudesta, vaan jotka yhtä hyvin voivat olla pinnallisesti ja triviaalisti esitettyjä vaatimuksia, ponsia paremmasta ihmissuhteesta, elämisen arvoisesta elämästä.

Kaikessa yksinkertaisuudessaan kirjan asetelma on se, että päähenkilö elää taiteilijamiehenä Klasun ja lapsen kanssa jo urautunutta eloaan maaseutumökissä. Laukkarinen kuvittaa naisen näkökulmasta, miten nainen joutuu ja on valmis toimimaan sekä miehen itsetunnon peilinä — miehen kuvaa eheyttävänä — että potenssin, miehisyys, mittarina. Hän piirtää moni-ilmeisesti, miten nainen tästä symbioosista kasvaa ulos, rikkoo rajansa ja roolinsa. Ja sen, miten se vaikuttaa Klasuun ja niihin odotuksiin, joita hän kohdistaa Klasuun, tämän paikoillaan pysymiseen ja kasvuun. Eli kysymyksessä on kirja niistä kuvista, joita itsenäistyvällä ja elämää hamuavalla naisella on miehistä, miehestä, kumppanista.

Kirja on kuin silta yhteyteen, keskusteluun. Klasun näkökulman kirjoittaa toivon mukaan mies myöhemmin puheenvuorokseen.

Eila Kostamon kirjan Einari ei tätä Klasun, kasvavan naisen ja hänen mukanaan kasvuun pakotetun miehen näkökulmaa esitä. Pikemminkin kirjaa voisi luonnehtia kirjaksi siitä, ”miten eletään ohi toinen toisemme”, tai kirjaksi ”rakkauden näköisistä teoista” tai kirjaksi ”kohteliaasta etäisyydestä”. Kirja toi jotenkin mieleen sen keskustelun, jota Antti Eskola ja Matti Hyvärinen kävivät jokunen vuosi sitten Soihdun palstoilla ja jota Eskola tuoreimmassa kirjassaan vielä jatkoi.

”Niin niin. Hän oli mennyt Eevan ohi lukemattomia kertoja, niin kuin Eevakin oli mennyt hänen ohitse. Heillä oli silmät, joilla he eivät olleet nähneet toisiansa, korvat joilla he eivät osan-

neet kuunnella toisiaan, hermot jotka sävähtivät ja vetäytyivät toistensa luota. He olivat hylki-neet toisiaan ja koettaneet päästä tuntemasta toisiaan liian hyvin, sillä tavoin sopeutuneet toisiinsa ja kestäneet toistensa vierauden...”

Kumpikaan ei tahtonut kohdata toisen ihmisen todellisuutta. Se on pelkkää julkisivua sekä sisään-päin että ulospäin. Se on ollut kohteliaasta etäisyyttä, vaikenemista, vaikka Einarin menneisyydestä löytyy pakopaikka — ihmishuht, josta on syntynyt lapsi. ”Koeta antaa minulle anteeksi kaikki salaamiset, vaikenemiset. Vasta nyt olen alkanut tajuta, miten hillittömästi olen aina pelännyt ihmisiä. Sinuakin. Joka vaike-nee, ei niin usein törmää toisiin ja joudu taisteluun. Se on eräänlais-ta politiikkaa, itsetuhoista kyllä”, toteaa Einari vaimolleen Eevalle.

Vaikenevan miehen kuva piir-tyy taustoineen hiljalleen. Se hy-vin tuttu kuva. Käännä päätäsi tai katso peiliin. Mutta vaikeneminen on Einarilla pikemminkin selkärangatonta hyvyttä kuin epärehellisyyttä. Elämän pelkoa?

Hänelle on avioliiton alkuaikoi-na asetettu ehtoja: jos teet noin, niin ”sitten minä olen sinun kans-sasi sillälaililla”. Se oli vaimon kas-vatusmetodi — palkitsemalla kil-tiksi. Eeva oli tehnyt itsestään ta-varan sitä tajuamatta. Tavaran jonka mies sai palkinnoksi kiltteydestään. Einariin se oli piirtänyt nöyryytyksen kirveleviä jälkiä, jotka yliviivasivat hänet, oman minän, rehellisyyden ja avoimuuden. Einari on vaiti. Tekee vain rakkauden näköisiä tekoja.

Einarin vaikenemista, kana-vien umpeutumista kuvaa kirjan rakennekin — ei ole muuta kana-vaa kuin tämä päiväkirjamaisesti muisteltu monologi. Hän on vaiennut sekä itsensä että vai-monsa eksyksiin. Mutta heti kun alkaa puhe, pieni avautuminen, näkyy jossain heti valon kajo.

Toivo.

Ja tuo toivo — niin Laukkari-sen kirjassa kuin Kostamonkin — on rakkauden ja läheisyyden anti. Sanoma tai evankeliumi. Jos niin Laukkarisen kuin Kostamonkin kirjat ovat kiviuitaan huolimatta valoisia, niin sitä kaosmaisempi ja synkempi on Anneli Pääkkösen ”Tahton, haluan” -kirjan pää-henkilön Lecan maailma. Kirja kuvaa Lecan tiedostamisproses-sia, sen kriisivaihetta, jossa hän sekä yksikseen että siskojen kans-sa ei niinkään pohdi, mitä he elä-mältä haluavat, vaan sitä, mitä he nyt eivät ainakaan halua.

Kirja on varsin komea kuvaus, kielellinen vyörytys, naisen he-räämisestä tiedostamaan ne alis-tusmekanismit, jotka hänen ym-pärillään ja hänessä itsessään vai-kuttavat.

Kirjan takakannessa todetaan: ”Kun nainen avaa suunsa, mie-hen sydän jysähtää nyrkkiin.” Pu-hutaan siis miehestä yleensä. Ikään kuin kaikki pienet pojat olisi jossain elämänsä vaiheessa kutsuttu menoihin, joissa heidät vihitään miesten suuren salaliiton jäseniksi naisia vastaan, heidän alistamiseksi.

Minulle kirja tarjosi ensi kertaa mahdollisuuden ymmärtää niitä lukuisia ylilyönnejä ja iskuja vyön alle, joita naisliike on taistelunsa jossakin vaiheessa antanut, niin kilttiä kuin tuo liike on meillä ollutkin.

Näiden kirjojen anti mahdollis-taa vuoropuhelun naisnäkökul-man ja miesnäkökulman välillä. Ei tarvitse opetella hypymään oman varjonsa ylitse.

Seppo Helminen